

Oponentský posudek bakalářské práce

Milan Kocanda: Recepce písňové tvorby Jednoty bratrské v Evangelickém zpěvníku Českobratrské církve evangelické

Studijní program: Evangelická teologie

Východiskem předložené práce je autorem vícekrát vyslovené přesvědčení o kvalitě a významu bratrských písní. Jako cíl své práce deklaruje „prozkoumat, jaký vliv a přesah má tradice písňové tvorby Jednoty bratrské na současný zpěv“ (11) v rámci Českobratrské církve evangelické (ČCE). Užije k tomu tři vydání zpěvníku ČCE (1952, 1979 a 2021) a bude v nich sledovat kvalitativní i kvantitativní ukazatele zařazených písní Jednoty bratrské. V Úvodu sice uvádí, že chce prozkoumat „užití oněch písní v církevní praxi“ (11), ale tím se zřejmě myslí právě jen ony zpěvníky, výzkum vlastní církevní praxe se neprováděl.

Záměru své práce podřídil diplomant i strukturu, která je vcelku logická a odráží hlavní zájem při sledování daného cíle. Nejprve seznamuje s Jednotou bratrskou v dějinném kontextu, ve druhém kroku s písňovou tvorbou a ve třetím se věnuje samotné recepci písní ve zpěvnících ČCE. Jistě nelze říci, že JB „vznikla jako protestantské hnutí“ (12), ale jako protestní snad ano. Vyzdvihuje způsob života a zbožnosti, mezi charakteristikami je důraz na společenství a život podle evangelia, resp. Bible obecně. Je škoda, že mnohá tvrzení nejsou nijak doložena z pramenů, ze kterých autor čerpal své poznatky.

V písňové tvorbě (zde by bylo možno strukturu pojmout i jinak: nejprve uvést a popsat zdroje, ze kterých autor vychází – tedy popsat zpěvníky a písňovou tvorbu – a teprve potom se věnovat obsahové stránce.) diplomant vyzdvihuje několik charakteristických prvků, jako například vyznání víry, chvály Boží, důraz na vzdělávací stránku písní, včetně pověstného důrazu na mravný život. Důležitý je poukaz na určitou kontinuitu s pojetím zpěvu v husitství, zejména důraz na zpěv lidu. Mezi teologickými tématy je na prvním místě vztah k Písmu a jsou zmíněna základní témata, jako např. trojiční učení. Poněkud zaráží, že ač autor mezi charakteristikami JB uvádí důraz na život ve společenství (14), nezmiňuje pak mezi tématy písní eklesiologii (sbor – církev) jako tolik charakteristické téma bratrských písní. Jakkoliv lze jistě s uvedeným představením obsahové stránky souhlasit, značně trpí tato část jednak tím, že neuvádí až na zcela nepatrné výjimky příklady textů písní (nebo alespoň odkaz na název písně), ani odkaz na literaturu, která se bratrskou teologií zabývá. Tím působí práce poněkud obecně, místy až banálně (např. 23). Autorem citovaná „Liturgie Jednoty bratrské“ T. Landové obsahuje v příslušných kapitolách daleko širší paletu témat a obsahů i důrazů bratrského zpěvu. Ale to může být v rámci obhajoby doplněno.

Přehled kancionálů se omezuje na hlavní české zpěvníky, které se autor pokouší charakterizovat zřejmě zejména na základě sekundární literatury. Což je v rámci bakalářské práce pochopitelné, jen by bylo snad dobré to jasněji zmínit v úvodu k uvedené kapitole. Ostatně seznam kancionálů v seznamu literatury (98) vzbuzuje dojem, že je autor také užíval. Ale spíše jde zřejmě jen o jakýsi rejstřík bez uvedení stránek, na kterých je dané dílo zmíněné. Nicméně je škoda, že nejsou popsány, nebo nějak stručně zmíněné alespoň ty další kancionály, ze kterých čerpaly ony zkoumané tři moderní zpěvníky ČCE (například zmínit význam Weisseho kancionálu či jiného). Autor má nepochybně pravdu, že „o bratrských kancionálech toho bylo napsáno již mnoho“ (25), ale právě proto mohl odkázat na příslušnou literaturu, nebo z ní čerpat. Takto působí uvedená kapitola spíše jako glosa k dané problematice, a nikoliv jako součást akademické práce.

Třetí, v podstatě hlavní stať se týká recepce zmíněné písňové tvorby v moderních zpěvnících. Diplomant jako recepci označuje „proces, jakým jsou písně integrovány a přijímány v rámci praxe dané církve“ (29). A dodává, že tím má na mysli „konkrétně začleňování písní JB do jednotlivých vydání evangelického zpěvníku ČCE“ (tamtéž). Je pravdou, že pojem recepce bývá obvykle vnímán

poněkud šířeji, zejména, jde-li o „praxi církve“. Snad by bylo vhodnější i v názvu práce se uvedenému termínu vyhnout, stačilo by například „užití“. Protože nakonec je hlavní otázkou počet přejetých písní. Což dokládá jak seznam těchto písní v příloze, tak i způsob práce. Autor chce najít i důvody pro klesající počet zařazovaných písní, o což se pokouší, ale jde více o osobní přesvědčení než šířeji založené bádání, neboť se prakticky nikde neopírá o širší teoretickou základnu. Chvályhodné je pochopitelně celkové zaměření celé bakalářské práce, a tím je „důležitost uchování tradice“ (30 a jinde).

Při popisu uvedených tří zpěvníků ČCE si všímá jejich historie, podrobněji představuje jejich strukturu, která se vskutku výrazně proměnila. U Dodatku k EZ uvádí, že podnětem k jeho tvorbě byla skutečnost, že „se však našly nedostatky v obsahové stránce zpěvníku“ (míněno je vydání z roku 1979). Mohl by autor tyto nedostatky uvést? A rovněž i zdroje, ze kterých tuto informaci získal? Předmluva k Dodatku mluví pouze o „rozšíření nabídky“ (Dodatek k EZ 2000, str. 6).

Vlastní analýza se tedy týká počtu zařazovaných písní, což přináší samo o sobě zajímavá zjištění. A pak obsahů zařazovaných písní (kvalitativní analýza). Je škoda, že se autor zejména ve druhé oblasti nedal inspirovat literaturou, která se analýzou zpěvníků zabývá. Rozhodl se jednak pro „obsahovou analýzu“, jednak pro „kontextuální analýzu“ (46). Což samo o sobě je zajímavým pokusem, autor se pokouší ukázat, že jedno od druhého nelze oddělit. Zda lze tvrdit, že (první) zpěvník odpovídá poměrem písní „čtyřem protestantským tradicím“, na kterých je nová ČCE budována (47), si nejsem jist. Ostatně způsob výběru písní je popsán v předmluvě tohoto zpěvníku. Spíše se tam mluví o ekumenické a duchovní situaci. U druhého EZ (z r. 1979) autor tvrdí, že byl více promyšlený a teologicky více odpovědně sestavený (48). Oponent s tím sice rád souhlasí, ale bylo by třeba to podložit nějakými zdroji a prameny. O to více u zpěvníku z roku 2021, kde by tyto zdroje byly snadno dosažitelné. A pak by i různá tvrzení o „nových přístupech“ (49) mohla být věcně podložena a vysvětlena. Diplomant zmiňuje například, že hlavní důrazy písní zůstaly, ale změnila se forma, „ať už úpravou textů či melodií, či záměnami celých písní“ (49) Oponent přiznává, že neví zcela přesně, co si pod tímto tvrzením představit. Je škoda, že nejsou uvedené žádné příklady. Ano, někdy ke změnám písní došlo, ale někde k jejich původnější podobě. Bylo by tedy třeba se věnovat analýze poněkud podrobněji.

V kontextuální analýze diplomant opět vyjadřuje celou řadu zajímavých domněnek, jen je škoda, že je opět více neopírá o určité zdroje, nebo je nedokládá na více příkladech. Zmiňuje-li (na více místech), že „obsah zpěvníků ČCE byl značně ovlivněn historickými, sociálními a kulturními událostmi doby, kdy vznikaly“ (52), pak je k tomu třeba doplnit i duchovní, tedy vnitrocírkevní situaci. EZ vydaný roku 1979 vznikl opravdu dlouho, od 50. let. Ale je také třeba zvážit, že v době přípravy byl poskytován k celocírkevní diskusi. Sbory dostávaly postupně písně a doprovody, které se ve sborech nacvičovaly a posléze upravovaly. To vyžaduje čas. Oponent od tvůrců tohoto EZ nejednou slyšel, jak obtížná to byla jednání. Poměrně velká část církve by byla ráda zařadila zejména písně pietistické a probuzenecké, pocházející zejm. z 19. století (srov. zpěvníky Písně cestou života – Lýra sionská). A tak důraz na bratrské (a po-reformační písně, případně nové), s akcenty na biblicko-teologickou kvalitu, o melodiích nemluvě, pomohl situaci uklidnit. Neméně závažným rozhodnutím bylo zařazení všech 150 žalmů v dané podobě. Což bylo velmi progresivním rozhodnutím. V dané souvislosti by bylo dobré, kdyby autor vysvětlil, jakým způsobem došlo „s pádem komunistického režimu... k renesanci církevní písňové tvorby“ (56). Celý zpěvník Svítá, i skvělé autorské dětské zpěvníky „Buď tobě sláva“ vznikly ještě před tímto pádem.

Celá práce je zakončena sympatickou deklarací ohledně významu bratrské písně. Je nepochybně zajímavé, že diplomant svým způsobem vyjadřuje pocit, který v církvi obvykle vyjadřují staré, až nejstarší generace. Totiž, že „zájem o staré tradiční evangelické písně upadá“ (29), aniž si skutečně klade otázku recepce písňové tvorby Jednoty bratrské hlouběji, než jen úbytkem počtu písní této provenience v nejnovějším zpěvníku. Nespočívá recepce také například v tom, že autoři novějších

písní je považují za měřítko kvality? Že je různě citují, že se pokoušejí zbavit staré písně a melodie pavučin a nánosů? Ale to může být inspirací pro další velmi důležitou a nepochybně zajímavou práci. Stejně tak prozkoumat, které vlastně písně byly vypuštěny, zda jejich témata vskutku chybí, nebo je církev 21. století chce vyjadřovat jinak, a proč.

Z formálního hlediska je možno práci považovat za dobře zpracovanou. Na str. 38 je uveden špatný název Českobratrské církve evangelické (ač zkratka je správně). Šotek tomu chtěl, že příjmení významného autora L. Bourgeoise se zhruba v polovině výskytů objeví jako Bourgeios.

Celkově lze ocenit zájem o bratrské písně a zpěv těchto písní, jakož i o zachování této tradice v ČCE. Je škoda, že práce působí poněkud uspěchaným dojmem a neopírá se o více pramenů a zdrojů, které by byly v zásadě snadno dosažitelné. K výběru písní v nejnovějším EZ, k jeho celkové koncepci, vztahu k jiným zpěvníkům lze najít celou řadu informativních článků v církevním tisku (Český bratr), a existuje ona vzácná možnost, dotázat se přímo autorů tohoto zpěvníku.

Práci doporučuji k obhajobě, navrhuji hodnocení C-D v závislosti na kvalitě obhajoby.

V Praze 13. 9. 2024

Ladislav Beneš, Dr.
Katedra praktické teologie ETF UK